МИСТЕЦЬКА ОСВІТА: ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, МЕТОДИКА

УДК 37.018.54:78:271.2(477)

Наталія Сулаєва,
м. Полтава

ПРАВОСЛАВНА ДУХОВНА МУЗИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ФОРМАЛЬНІ Й НЕФОРМАЛЬНІ ОЗНАКИ

У статті представлено результати ретроспективного аналізу розвитку православної духовної музичної освіти на теренах України з часів прийняття християнства. Запропоновано новий підхід до дослідження процесу функціонування вітчизняної православної духовної музичної освіти, який полягає у виокремленні її формальних і неформальних ознак. Їх урахування дозволило схарактеризувати духовну мистецьку освіту часів Київської Русі, в які яскраво простежуються рівноправні напрями освітньої діяльності з передачі духовної музичної спадщини – формальний і неформальний зі значною перевагою останнього; періоду XIII – XV століть із тенденцією до взаємопроникнення формальних і неформальних музичних освітніх традицій; XVI – першої половини XVIII століть із перевагою формальних ознак та традиційною неформальністю домашнього навчання й процесу передачі досвіду релігійної музичної освіти в середовищі простого населення; другої половини XVIII – початку XX століття, що відзначалися наявністю формальної й неформальної складової, кожна з яких вирізнялася особливим впливом на становлення музичної культури України; часів XX століття, коли вітчизняна православна духовна музична освіта пройшла шлях від практично тотального знищення до відродження в умовах становлення незалежної держави.

Ключові слова: *православна духовна музична освіта, формальна освіта, неформальна освіта.*

Постановка проблеми. Духовне відродження суспільства – одне з найважливіших завдань вітчизняної освітньої політики. Його розв'язання вимагає насамперед переосмислення та відбору найбільш ефективних підходів до збереження, збагачення й передачі молодому поколінню високодуховних надбань української культури минулого й сьогодення. До вагомих здобутків нашого народу в цій царині, без сумніву, можна віднести православну

© Н. Сулаєва, 2015

українську духовну музику, потужна енергетика та зміст якої є невичерпним джерелом для утвердження гуманістичних ідей, національних і загальнолюдських цінностей. Її становлення й розвиток на теренах України впродовж одинадцяти століть є свідченням ефективності функціонування освітніх практик із передачі духовної музичної спадщини.

Аналіз досліджень і публікацій. Значні здобутки православної духовної музичної освіти стали поштовхом до наукових розвідок вітчизняних учених (Н. Герасимової-Персидської, М. Грінченка, Л. Корній, П. Козицького, О. Лобач, М. Маріо, С. Миропольського, С. Осадчої, Л. Радковської, В. Сипченко, О. Цалай-Якименко, Ю. Ясіновського й ін.). Науковцями досліджено окремі аспекти історії становлення й розвитку православної духовної музичної освіти в Україні та за кордоном, вивчено особливості використання духовних музичних творів у навчанні й вихованні молоді, розроблено цілий ряд підручників, хрестоматій, посібників для ознайомлення учнів і студентів із духовною музикою. Водночас недослідженими залишилися питання взаємовпливу й взаємопроникнення формальних і неформальних ознак православної духовної музичної освіти. Тому **мета статті** – визначити теоретичні засади функціонування православної духовної музичної освіти на теренах України з виокремленням її формальних і неформальних ознак.

Виклад основного матеріалу. Дослідження процесу розвитку православної духовної музичної освіти відбувалося з урахуванням нових підходів до визначення видів освітньої діяльності, які дають змогу виокремлювати її формальні й неформальні ознаки. До формальних ознак належать: державна підтримка освітньої діяльності; встановлення певних норм щодо реалізації процесу надання освіти (зміст і термін навчання, оцінювання рівня сформованості знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних та громадянських якостей); видання документу про освіту. Неформальними ознаками освітньої діяльності є: нерегламентованість місцем здобуття, терміном та формою навчання [8, с. 130], [13, p. 63], [14, p. 15]; нерегульованість заходами державної атестації [14, p. 15]; доповнення результатів формальної освіти [11, с. 583].

Упродовж тисячолітньої історії розвитку культури нашого народу передача досвіду музичної діяльності, зокрема її релігійної складової, мала формальні й неформальні ознаки з паралельним їх співіснуванням або частковою перевагою то одних, то інших. Свідченням цьому є створення в Київській Русі з прийняттям християнства підтримуваних державою навчальних закладів: парафіяльних початкових шкіл для виховання вищих і нижчих служителів церкви, писемних шкіл при соборах, монастирях, єпископіях, княжих дворах (освіта в яких вирізнялася формальними ознаками). Діяльність їх спрямовувалася на засвоєння «нарочитою чадією» релігійних доктрин, досвіду, почуттів, богослужбової практики [7, с. 246]. Важливою складовою освітньої діяльності названих закладів було викладання церковного співу, що спрямовувалося на засвоєння молоддю різних богослужбових жанрів (кондаків, канонів, тропарів тощо). Особлива увага при цьому надавалася оволодінню співаками «знаменним співом» із важливим складником церковного музичного мистецтва – читанням на розспів («літургійного речитативу»).

Водночас крім освітніх закладів, утворених з ініціативи держави, у часи Київської Русі успішно функціонувало й індивідуальне навчання, здійснюване дяками при церквах і ченцями при монастирях, що носило неформальні ознаки. Формування людини як релігійної особистості відбувалося й у середовищі народу, обрядовість якого ввібрала в себе християнські елементи й символи. Такими, зокрема, стали Різдвяні, Великодні свята, поховальні обряди тощо. Досвід відтворення одних із найважливіших складників цих дійств – щедрівок, колядок, веснянок, плачів, голосінь й інших музичних перлин – передавався молодому поколінню на основі неформальної музично-освітньої діяльності. Таким чином, у часи Київської Русі яскраво простежуються два рівноправних напрями освітньої діяльності з передачі духовної музичної спадщини – формальний і неформальний зі значною перевагою останнього.

Політичний, економічний та етнокультурний розвиток Русі XIII – першої половини XV ст. вплинув на поглиблення конфесійного характеру мистецької освіти (як її формальних, так і нефоммальних ознак). Зокрема, при митрополичих і єпископських

кафедрах (таких, що підтримувалися державою) для відправ архієрейських служб навчали грецьким співам. Саме тут молодь засвоювала й нотопис, зокрема, екфонетичні знаки, тета- або фіта нотацію, кондакарні знаки, що синтезувалися в місцевий нотопис – кулизм'яний. Разом із тим у великокняжому та митрополичому оточенні, де культивувалися грецькі та болгарські культурні орієнтації, церковні співи почали збагачуватися власними пісенними здобутками, що зумовило початок нового етапу – толерантного ставлення до співіснування різних форм пісенної відправи та її греко-слов'янської двомовності.

Важливим у названому періоді є те, що сакральний спів, якому в минулі часи навчали в державних навчальних закладах і розвиток якого відбувався тільки в містах та осередках церковного життя, проникає до всіх парафій і навчання останньому набуває неформального характеру. Це, у свою чергу, впливає на збагачення церковного співу місцевими пісенними рисами: «Посилюється зацікавлення святковими та урочистими жанрами, виникають піснеспіви на честь місцевих святих... відбувається взаємопроникнення жанрів усної пісенної творчості та церковного співу, з'являються яскраві індивідуальні постаті» [12, с. 336]. Така «демократизація» церковного співу сприяла його глибшому проникненню в народ, що, можливо, стало поштовхом до прискорення стилеутворювальних процесів. Саме на XV ст. (за припущенням І. Гарднера, Ж. Хандшина) припадає зародження ранніх форм багатоголосся, пізніше названого демественним співом [3, с. 430]. Отже, у XIII – першій половині XV ст. спостерігається взаємопроникнення формальних і неформальних освітніх традицій, «старовинний поганський культ і пісня набрали нового християнського змісту… ця ж поганська пісня своєю барвистістю, свіжістю та національним кольором надала яскравості, принади й нового характеру християнським святам» [6, с. 9].

Історико-культурні зміни на межі XV – початку XVI ст. спричинили поступальний розвиток мистецтва, що, у свою чергу, стало поштовхом до підвищення уваги держави до мистецької освіти. Формальністю вирізняється музична освіта в новостворених навчальних закладах, зокрема, її ознаки спостерігаються в навчанні костьольному співу, наприклад, у парафіяльних школах

Ярославля (існувала з 1535 р.), Крем'янця (1538 р.), Луцька (1548 р.), Турова (1572 р.), Володимира-Волинського (1577 р.), де учні засвоювали величання або приспіви. У кафедральних школах Львова (кінець XIV ст.), Перемишля (поч. XV ст.), Києва (кінець XV ст.), Красновтава (поч. XVI ст.) також навчали православній музиці, яка входила до семи вільних наук поруч із латинською граматикою, риторикою, діалектикою, арифметикою, геометрією та астрономією. Зауважимо, що засвоєння музичних релігійних перлин наприкінці XVI ст. здебільшого ґрунтувалося на репертуарі універсальної нотованої книги церковних піснеспівів – Ірмолої (Супральський, Загорівський, Почаївські Ірмолої). Твори, які містилися в них, так би мовити, складали співочу культуру України й характеризувалися калофонним («прекраснозвучним») стилем, тобто вирізнялися художністю, досконалістю, рівновагою художнього матеріалу й технікою обробки, близькістю до фольклорних жанрів. Тому призначені для засвоєння, ці зразки церковної музики природно впліталися в загальну канву православної музичної освіти того часу, що носила формальні ознаки.

Елементи православної духовної музичної освіти стають помітнішими й серед населення невеликих міст і сіл. Нова категорія вчителів – мандрівних дяків – окрім навчання кириличної грамоти, вироблення навичок читання, письма й лічби, особливу увагу надавала засвоєнню учнями (хлопцями) основних молитов, псалмів, обрядів, церковних піснеспівів. Добровільність отримання знань, нерегламентованість місця, терміну, форми, глибини їх здобуття, а також вільний вибір програми навчання, характеризує таку освіту як неформальну. Такими ж ознаками вирізняється й приватна освіта, що практикувалася в середовищі шляхтичів, заможних міщан, духовенства. Тогочасна еліта наймала своїм дітям учителів – високоосвічених представників духовенства, випускників західноєвропейських університетів – не тільки для початкового, а й для ґрунтовного навчання. Таким чином, поглиблення конфесійного характеру освіти на теренах України у XV – початку XVI ст. суттєво вплинуло на становлення православної духовної музичної освіти, яка носила формальні

ознаки, а також на розвиток тієї складової передачі релігійної музичної спадщини, що характеризувалася неформальністю.

Релігійне й культурно-національне відродження в середини XVI – першої половини XVIII ст. (важливі реформи релігійного життя, державотворчі дії української козаччини, формування братств, виникнення нових типів навчальних закладів, втілення нових культурно-релігійних ініціатив представників різних конфесій) сприяло активізації мистецького життя на теренах нашої держави. Це, природно, вплинуло й на православну духовну музичну освіту. Надзвичайно високий рівень її в той час можна було отримати: в освітніх школах при православних Братствах, зокрема, в Острозі (Слов'яно-греко-латинській школі, утвореній у 1576 р.), Луцьку (1586 р.), Скиті, Крехові, Замості, Дрогобичі, Рогатині (XVII століття); у Січовій (остання третина 1709, 1734-1775 рр.) та Глухівській (1738 р) співацьких школах; у вищих навчальних закладах – Києво-Могилянській (1632 р.) та Чернігівській (1689 р.) Колегіях, Харківському (1726 р.) і Переяславському (1738 р.) колегіумах тощо.

Своєрідним симбіозом неформальності й формальності вирізнялося забезпечення релігійного життя високопрофесійними виконавцями вокальних творів. Важливе значення в цьому процесі відігравала музична освіта, яка поширювалася через братські школи. У них починали навчати співам одночасно з читанням по складах. Щоденно братчики засвоювали й музичну «граматику» та отримували вокальну практику під час літургій. Це сприяло становленню акапельного багатоголосого співу з нот (шестиголосні та восьмоголосні хори діяли у Львівській і Луцькій братських школах, у Братському монастирі, де переважно співали учні Києво-Могилянської колегії). Надзвичайна мелодійність творів, чітко вибудуване багатоголосся, краса голосів спонукала до засвоєння парафіянами гімнів: «Спів козаків радує душу і зцілює від печалі…, він іде від серця і виконується ніби з одних уст. Вони пристрасно люблять нотний спів, ніжні і солодкі мелодії» [1, с. 165].

Важливою складовою духовної музичної освіти означеного періоду є навчання музичному мистецтву майбутніх учителів (саме в цей історичний період з'являється спеціальна підготовка

педагогічних кадрів). Зокрема, навчання в школі Львівського Успенського Братства (діяв із 1586 р.) передбачало підготовку священиків до практичної роботи на ниві освіти. У «гімнасіоні» молодші школярі навчалися грамоти й співу, старші – граматики, риторики, поетики, елементів філософії. Учителями ставали й вихованці Острозької та Києво-Могилянської академій, де, окрім основних дисциплін (церковнослов'янська, грецька, латинська мови; арифметика, геометрія, катехізис, діалектика, логіка тощо) вивчали малювання, поетичне мистецтво, вище красномовство, а також нотний спів і церковну музику.

Релігійну освіту, що мала неформальні ознаки, отримували представники всіх верств населення. У ході домашнього навчання поглиблювалася музична освіченість дітей заможних сільських і міських жителів. Часто їм також, як і менш забезпеченим мешканцям тогочасної України, передавався й досвід мистецько-обрядової діяльності, у ході якої шліфувалися й удосконалювалися вміння й навички відтворювати біблійні сюжети, наповнені народним колоритом, почерпнутим із обрядових пісень.

Таким чином, православна духовна музична освіта XVI – першої половини XVIII ст. характеризувалася перевагою нормальних ознак. Водночас традиційною неформальністю вирізнялося домашнє навчання та процес передачі досвіду релігійної музичної освіти в середовищі простого населення.

Надзвичайно яскравими проявами православної духовної музичної освіти вирізняється період другої половини XVIII – початок XX ст. Саме в цей час відбувається поглиблення процесів «обмирщення», що зумовлює збагачення формальної музичної підготовки (яка до цього часу передбачала навчання лише богослужбовому співові) творами духовної музики, тобто такої, яка написана на церковні тексти й може виконуватися не тільки в храмах, але й у концертних залах, на світських церемоніях. Таку освіту отримували в Києво-Могилянській академії (з 1819 р. – духовна академія), Чернігівській (1776 р.), Львівській (1783 р.), Малоросійській (1797 р.), Подільській (1806 р.), Харківській (1817 р.) семінаріях, Київській (із 1831 р. – міська капелія) і Львівській (із 1854 р. – консерваторія) музичних школах, Київському (1868 р.), Харківському (1883 р.), Одеському (1897 р.), Полтавсь-

кому (1903 р.) музичних училищах, приватних музичних школах М. Тутковського, Г. Нейгауза (Київ), П. Столярського (Одеса), Л. Марека, К. Мікулі (Львів), Музично-драматичній школі М. Лисенка (1904 р.), консерваторіях у Києві, Одесі (1913 р.), Харкові (1917 р), Львівському музичному інституті А. Нементовської (1902 р.), Вищому музичному інституті (1903 р.) тощо [4]. Своїм поширенням на теренах нашої держави твори духовної музики (належать до жанру хорового концерту) зобов'язані М. Березовському, Д. Бортнянському, А. Веделю, освіченість яких, талант, знання вокалу та можливостей хору дозволили створити виконувані до сьогодні в усьому світі Літургії, Херувимські, Хвалебні.

У цей період у вищих навчальних закладах набуває популярності аматорська музично-освітня діяльність, що має ознаки неформальності. Підтвердженням високого рівня вокального аматорства є відомості про благодійні вечори (Київ, 70-80-ті рр.), у яких брав участь студентський хор під керівництвом М. Лисенка [10, с. 5], участь студентського хору та оркестру Харківського університету в благодійних концертах на користь малозабезпечених студентів музичного училища [5, с. 4]. Неформальними ознаками вирізняється й музично-просвітницька діяльність, яку здійснювали у церквах сіл і маленьких містечок випускники семінарій, прилучаючи прихожан до високодуховних музичних творів. Таким чином, духовна музична освіта другої половини XVIII – початку XX ст. відзначалася наявністю формальної й неформальної складової, кожна з яких вирізнялася особливим впливом на становлення музичної культури України.

Одним із найскладніших періодів православної духовної музичної освіти українського народу, як і релігійного життя загалом, став період радянського тоталітаризму. Діяльність нової влади, зокрема, державного органу в справах релігії при наркоматі юстиції (ліквідаційного відділу) була спрямована на знищення церкви як суспільного інституту. Перш за все, релігія була визнана «опіумом для народу», священики репресовані (наприклад, на Полтавщині тільки за жовтень-грудень 1938 р. заарештовано 285 »церковників і сектантів» та 361 вихідців із духовного сану [9, с. 395]), храми закриті чи зруйновані, єпархії ліквідовані, релігійні публікації заборонені, духовна освіта замінена атеїсти-

ною агітацією. Тому православна музична освіта була в занепаді. Якщо в 1917 – 1919 рр. її можна було отримати в семінаріях Єлисаветграда, Житомира, Кам'янця-Подільського, Катеринослава, Києва, Кременця, Одеси, Полтави, Сімферополя, Харкова, Холма, Чернігова, то у пізніші роки вона стала доступною лише студентам Київської (1947 – 1960 р., 1990 – сьогодення), Одеської (1945 р. – сьогодення) та Луцької (1946 – 1964 р., 1990 – сьогодення) духовних семінарій (академій), де віддані своїй справі фахівці на достойному рівні забезпечували музичну освіту майбутніх служителів Церкви. В історії, зокрема, Луцької семінарії вказано, що в 1954 р. у цьому навчальному закладі діяв високопрофесійний хор, власний струнний оркестр, у 1957 р. – при семінарії відкрили гурток регентської практики) [9, с. 395]. Зауважимо, що таку освіту, як, до речі, й приховану передачу музично-релігійної спадщини в середовищі народу, не можна визначити як формальну, оскільки вона не визнавалася державою, офіційно не регламентувалася місцем здобуття, терміном та формою передачі тощо. Формальних ознак православна музична духовна освіта почала набувати зі здобуттям Україною незалежності, що офіційно починає закріплюватися з появою положень Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), які вказують на державне визнання документів про освіту, наукові ступені та вчені звання, видані духовними навчальними закладами. Там само закріплено юридичну законність проходження ліцензування та акредитації ВДНЗ зі збереженням підпорядкуванню Церкві, що зумовлює висновок про затвердження норм щодо реалізації процесу надання освіти та державну підтримку освітньої діяльності в цих закладах.

Сьогодні музичну освіту отримують у всіх духовних навчальних закладах вищого та середнього рівнів, а також у недільних школах. Спеціальну ж музичну підготовку здійснюють Володимир-Волинське регентське Духовне училище, Городецьке Духовне училище регентів-псаломщиків, регентські курси при Одеській духовній семінарії, курси регентів-псаломщиків при Волинській духовній семінарії, регентське відділення (філія Почаївської духовної семінарії) у Кременці, відділення регентів-псаломщиків у

Полтавській Місіонерській Духовній Семінарії у Комсомольську, Чернігівському духовному училищі псаломщиків-регентів тощо.

Висновки. Таким чином, процес становлення й розвитку православної духовної музичної освіти в Україні характеризується поєднанням формальних і неформальних ознак в різні історичні періоди з превалюванням то одних, то інших у залежності від державної політики. Цікавими для наступних досліджень є проблеми залучення до духовної музичної освіти молодого покоління в православних дитячих садках, школах, гімназіях, ліцеях, недільних школах і курсах при храмах, а також надання можливості учням загальноосвітніх шкіл, студентам вищих навчальних закладів познайомитися з духовними музичними перлинами вітчизняної культури, в яких закарбовано столітній досвід морально-етичних ціннісних орієнтирів українського народу.

Список використаної літератури

1. Алеппский Павел. Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века, описанное его сыном… / Павел Алеппский ; пер. с араб. Г. Муркос. – М. : Общ-во сохранения литературного наследия, 2005. – 728 с.
2. Волинська духовна семінарія : історія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vds.church.ua/history/. – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Гарднер И. А. Богослужебное пение русской православной церкви / И. А. Гарднер. – Джорданвиль (NY), 1978. – Т. 1. – 530 с.
4. Горенко-Баранівська Л. Музично-освітня справа в Україні другої половини XVII-XVIII століть. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://www.ualogos.kiev.ua/. – Загол. з екрану. – Мова укр.
5. Концерт и танцевальный вечер в пользу Общества взаимного вспоможения приказчиков // Южный край. – 1888. – 26 февр. – С. 4.
6. Кошиць О. Про українську пісню й музику / О. Кошиць. – К. : Муз. Україна, 1993. – 51 с.
7. Лагодич М. Духовна освіта в Україні: сучасний стан і перспективи / М. Лагодич // Актуальні питання релігієзнавчої та богословської думки : колект. монографія; за ред. В. О. Балуха. – Чернівці : ЧНУ, 2010 – С. 229-246.
8. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003–2004 рр.) / [М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабин] ; за ред. В. Г. Кременя ; ТДПУ імені В. Гнатюка. – Тернопіль, 2004. – 146 с.
9. Пащенко В. О. Репресії проти духовенства: маловідомі сторінки злочинів сталінізму на Полтавщині / В. О. Пащенко // Реабілітовані історією / редкол.: П. Т. Тронько, відп. ред. В. А. Войналович ; АН України, Ін-т історії України, ПДПІ ім. В. Г. Короленка. – К. ; Полтава, 1992. – С. 384-396.
10. Студенческий хор // Киевский телеграф. – 1882. – № 234. – С. 5.
11. Шевченко Г. Неформальна освіта / Г. Шевченко // Енциклопедія освіти / [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 583–584.

12. Ясіновський Ю. П. Пісенний фольклор і музичне мистецтво / Ю. П. Ясіновський // Історія української культури / [гол. ред. Я. Д. Ісаєвич] : у 2-х т. – К. : Наукова думка, 2001. – Т. 2. Українська культура XIII – першої половини XVII століть. – С. 322-344.
13. Informality and formality in learning [Електронний ресурс] / H. Hodkins, P. Malcom ; Lifelong Learning Institute University of Leeds.Colley. – Режим доступу : http://www.google.com.ua/search. – Загол. з екрану. – Мова англ.
14. Livingstone D. W. Adults' informal learning: Definitions, findings, gaps and future research [Електронний ресурс]: NALL Working Paper 21-2001 / D. W. Livingstone. – Retrieved July 18, 2008. – Режим доступу : https://tspace.libra-ry.utoronto.ca/ retrieve/4484/21adultsinformallearning.pdf. – Загол. з екрану. – Мова англ.

Наталия Сулаева

ПРАВОСЛАВНОЕ ДУХОВНОЕ МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В УКРАИНЕ: ФОРМАЛЬНЫЕ И НЕФОРМАЛЬНЫЕ ПРИЗНАКИ

В статье представлены результаты ретроспективного анализа развития православного духовного музыкального образования на территории Украины со времен принятия христианства. Предложен новый подход к исследованию процесса функционирования отечественного православного духовного музыкального образования, который заключается в выделении ее формальных и неформальных признаков.

Использование такого подхода позволило охарактеризовать отечественное православное духовное художественное образование разных периодов: времен Киевской Руси, в которых ярко прослеживаются равноправные направления образовательной деятельности по передаче духовного музыкального наследия – формальное и неформальное со значительным преимуществом последнего; периода XIII – XV веков, в котором наблюдается тенденция к взаимопроникновению формальных и неформальных образовательных традиций; XVI – первой половины XVIII веков, когда преобладали формальные признаки, а также интенсивно развивалось домашнее обучение и передача опыта религиозной музыкальной деятельности в среде простого населения, характеризующиеся неформальностью; периода второй половины XVIII – начала XX века, когда православное духовное музыкальное образование имело формальную и неформальную составляющие, каждая из которых отличалась особым влиянием на становление музыкальной культуры Украины; XX век – отечественное православное духовное музыкальное образование прошло путь от практически полного уничтожения к возрождению в условиях становления независимого украинского государства.

Ключевые слова: *православное духовное музыкальное образование, формальное образование, неформальное образование.*

Natalia Sulaeva

THE ORTHODOX SPIRITUAL MUSICAL EDUCATION IN UKRAINE: FORMAL AND NON-FORMAL SIGNS

The article presents the results of a retrospective analysis of the development of the Orthodox spiritual music education in Ukraine since the time of the acceptance of Christianity. A new approach to the study of the functioning of the domestic Orthodox spiritual music education, which involves the separation of its formal and non-formal

features, is considered. This approach has allowed to characterize the domestic Orthodox spiritual art education of different periods: times of Kievan Rus, when it was clearly traced equal directions of educational activities to transfer spiritual musical heritage - both formal and non-formal with a significant advantage of the last one; the period of the XIII - XV centuries in which there was a tendency towards interpenetration of formal and non-formal educational traditions; XVI - the first half of the XVIII century, when formal features dominated, and home schooling was intensively developed as well as the transfer of experience of religious musical activities among ordinary people, which were characterized by informality; the period of the second half of XVIII - the beginning of XX century, the Orthodox spiritual music education which was indicated by the existence of formal and non-formal components, each of which had a special influence on the development of musical culture of Ukraine; the times of XX century, when the domestic Orthodox spiritual music education passed a way from almost total destruction to the revival in the conditions of independent Ukrainian state formation.

Keywords: *the Orthodox spiritual music education, formal education, non-formal education.*

References

1. Aleppskiy, Pavel (2005). *Puteshestvie antiohiyskogo patriarha Makariya v Rossiyu v polovine XVII veka, opisannoe ego syinom*… [The journey of Patriarch of Antioch Macarius to Russia in the middle of the XVII century, described by his son]; per. s arab. G. Murkos], Moscow, Obshhestvo sohranenija literaturnogo nasledija, 728 p. (in Russian).
2. *Volynska dukhovna seminariia : istoriia* [Volyn Theological Seminary: history] from: http://vds.church.ua/history/
3. Gardner, I. A. (1978) *Bogosluzhebnoe penie russkoy pravoslavnoy tserkvi* [Divine service singing of the Russian Orthoxxdox Church], Dzhordanvill (NY), Vol. 1, 530 p. (in USA).
4. Horenko-Baranivska, L. *Muzychno-osvitnia sprava v Ukraini druhoi polovyny XVII-XVIII stolit* [Musical and educational case in Ukraine of the second half of XVII-XVIII centuries.] from: http://www.ualogos.kiev.ua/
5. Kontsert i tantsevalnyiy vecher v polzu Obschestva vzaimnogo vspomozheniya prikazchikov [Concert and dance evening in favor of the Company Mutual Assistance of clerks]. In: Juzhnyj kraj [], 1888, 26 February, p. 4 (in Ukrainian).
6. Koshyts, O. (1993*) Pro ukrainsku pisniu i muzyku* [About Ukrainian song and music], Kiev, Muzychna Ukraina, 51 p. (in Ukrainian).
7. Lahodych, M. (2010) Dukhovna osvita v Ukraini: suchasnyi stan i perspektyvy [Theological education in Ukraine: Current State and Prospects]. In: *Aktualni pytannia relihiieznavchoi ta bohoslovskoi dumky* (Eds. V. O. Balukha), Chernivtsi, ChNU, pp. 229-246 (in Ukrainian).
8. *Osnovni zasady rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy v konteksti Bolonskoho protsesu (dokumenty i materialy 2003–2004)* [Stepko, M. F., Boliubash, Ia. Ia., Shynkaruk, V. D., Hrubinko, V. V., Babyn, I. I. (Eds. V. H. Kremen). Basic principles of higher education in Ukraine in the context of Bologna process (documents and materials 2003-2004)], Ternopil, TDPU imeni V. Hnatiuka, 2004, 146 p. (in Ukrainian).
9. Pashchenko, V. O. *Represii proty dukhovenstva: malovidomi storinky zlochyniv stalinizmu na Poltavshchyni* (1992) [Repressions against the clergy: little known

pages of crimes of Stalinism in Poltava region]. In: Reabilitovani istoriieiu [Rehabilitated by History] (Ed. Tronko, P. T. , Voinalovych, V. A., AN Ukrainy, In-t istorii Ukrainy, PDPI imeni V. G. Korolenka, Kiev, Poltava, pp. 384-396 (in Ukrainian).
10. Studencheskyi khor [Student choir]. In: Kyevskyi telehraf, 1882, № 234, p. 5 (in Ukrainian).
11. Shevchenko, H. Neformalna osvita (2008) [Non-formal education]. In: *Entsyklopediia osvity* (Eds. Kremen, V. H.)], Kiev, Jurinkom Inter, pp. 583–584 (in Ukrainian).
12. Iasinovskyi, Iu. P. Pisennyi folklor i muzychne mystetstvo (2001) [Folk songs and musical art]. In: Ukrainska kultura XIII – pershoi polovyny XVII stolit [History of Ukrainian Culture Ukrainian culture XIII - first half of XVII century (Eds. Isaievych, Ia. D.)], Kiev, Vol. 2, pp. 322–344 (in Ukrainian).
13. Non-formality and formality in learning In: H. Hodkins, P. Malcom ; Lifelong Learning Institute University of Leeds.Colley from: http://www.google.com.ua/search
14. Livingstone D. W. Adults' non-formal learning: Definitions, findings, gaps and future research. In: NALL Working Paper 21-2001. Retrieved July 18, 2008. From: https://tspace.libra-ry.utoronto.ca/ retrieve/4484/21adultsnon-formallearning.pdf.

Одержано 6.05.2015 р.